

KIRJA-ARVIO

KANSANKIRJAILIJOIDEN KAARI

Lassila, Pertti 2008: Syivistä riveistä. Kansankirjailija, sivistyneistö ja kirjallisuus 1800-luvulla. Helsinki: Gaudeamus. 266 sivua.

Niina Hämäläinen

Kirjallisuudentutkija Pertti Lassilan teos kansankirjailijoista ja kansankirjallisuudesta 1800-luvulla on pätevä yleiskatsaus aihepiiriin, josta on jonkin verran viime vuosina kirjoitettu (Makkonen 2002; Kurki 2002; Stark 2006; Kauranen 2009) ja keskusteltu (seminaari *Identiteetit 1800-luvulla* ja tutkijaverkosto *Kansanhmiset ja kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura). Lassila jatkaa aikaisempien teostensa kirjallisuushistoriallista tematiikkaa keskittymällä 1800-lukuun. *Runoilija ja rumpali* (2000) sekä *Ihanteiden isänmaa* (2003) valottavat aikakautta kirjallisuuden romanttisen virtauksen ja romanttisen fennomanin, Julius Krohnin, tekstien kautta. Nyt käsillä olevassa teoksessa kyseessä ovat kansankirjailijat, jotka edustavat pikemminkin realistista kuvausta kuin romantiikan värejä.

KANSANKIRJAILIJOIDEN TARVE JA TAAKKA

Kansankirjailijoita tarvittiin edistämään suomen kieltä ja houkuttelemaan tavallinen suomenkielinen rahvas kirjan ääreen. 1800-luvun alkupuoliskolla ei juuri ollut tarjolla suomenkielistä kirjallisuutta. *Raamatun* ja virsikirjan jälkeen löytyi suosittu arkkikirjallisuus, jota sivistyneistö kuitenkin arvotti kevyenä ja tarpeettomana. Oli tietenkin Elias Lönnrotin *Kalevala* (1835), mutta se ei saavuttanut suurta kansansuosiota. 500 kappaleen painosmäärästä oli runsaasti vielä myymättä kymmenen vuotta eepoksen ilmestymisen jälkeen. Eepos olikin suunnattu erityisesti ruotsinkieliselle sivistyneistölle, jonka oli määrä runojen kautta ymmärtää suomen kieltä, vanhoja tapoja ja historiaa.

Kansankirjallisuudelle oli siis selvä kulttuurinen ja sosiaalinen tilaus. Lassila korostaa fennomaanien pyrkimystä vakiinnuttaa kansan parista nousseen kirjallisuuden asemaa. Kyse ei ollut kuitenkaan pelkästään sivistyneistön omasta projektista, vaan halu oppia ja muuttaa maailmaa ajoivat itseoppinutta kansanhmistä kirjoittamaan. Pietari Päivärinta halusi oppia kirjoittamaan, jotta pääsisi papiksi “kun ne hyvää syövät ja komiasti kävelevät”. Kansankirjoittajien teksteissä onkin esillä hyvän elämän avaimet: ruoka, puhtaat vaatteet, oma mökki. Laajemmin teksteistä voi lukea opettamisen ja valistamisen tendenssin, mikä miellytti myös sivistyneistöä. Sivistyneistö nyökkäili hyväksyvästi kirjallisuuden puoleen, joka viihdytti sallituissa rajoissa mutta ennen kaikkea valisti ja hyödytti kansaa.

Aiempaa tutkimusta terävämmin Lassila tuo esiin kansankirjailijoiden kokeman suosion ja unohduksen. Lassila nimittää kansankirjailijoita “ylimenovaiheen kirjailijoiksi”, joita tarvittiin edistämään suomenkielistä kirjallisuutta ja ohjaamaan kansaa oikeaoppisen kirjallisuuden pariin. Suosio kuitenkin hiipui 1800-luvun lopulla ja kansankirjailijat jäivät uuden suomalaisen proosan jalkoihin. Monille kirjallisen aseman muuttuminen keskustasta marginaaliin oli pettymys.

Kansankirjallisuudelle ei ollut enää samanlaista tarvetta fennomaanien sivistämisprojektissa. Uusi kirjailijapolvi jatkoi samoilla aiheilla, mutta sivistyneistön makutottumuksiin vastaten, kirjallisesti taidokkaammin. Lassila osoittaa suomalaisen kirjallisuuden kahtiajaon, kansankirjallisuuden ja sivistyneistön kirjallisuuden, joka on nähtävissä tänäkin päivänä. Lassila lopettaa kirjansa mainitsemalla Kalle Päätalon, nyky-Suomen syvien rivien kirjailijan. Kansankirjailijoiden kaari ei Lassilan tutkimuksessa ulotu meidän päiviimme saakka, mutta ehkä tässä on kehitteillä jatkotutkimuksen idea.

VAKIINTUNEET KIRJAILIJAT

Kirjassa vedetään suuren ja pienen historian välisiä linjoja. Kansankirjailijan asema ja kehitys kytketään 1800-luvun muutoksiin kirjallisuuden kentällä ja käsityksissä kirjailijasta. Lassila painottaa, että kansankirjailijan olemus oli lähes yhtä tärkeä kuin hänen teoksensakin. Kirjailijassa kiteytyi kansan aidot ja alkuperäiset piirteet sekä sivistyneistön ihanteet. Kirjallisia taitoja merkittävämpi oli teoksen yhteiskunnallisuus, sen aito, rehellinen kansankuvaus.

Kansankirjailijan käsite syntyi vasta 1800-luvun lopulla fennomaanisivistyneistön keskuudessa ja sillä on tarkoitettu "itseoppinutta, maalaiskansasta lähtöisin olevaa, suomenkielistä kirjailijaa, joka kuvasi oman elämänpiirinsä, yleensä oman kylänsä tai kotiseutunsa, kansanihmisiä ja heidän elämäänsä" (s. 5). Tyypillistä kirjailijoiden teoksille on pohjautuminen omaan kokemukspiiriin, omaelämäkerrallisuuteen. Jos *Kalevala* perustuikin kansanrunouteen ja kansan elämismaailmaan, sen kokooja, Elias Lönnrot, edusti vaatimattomasta taustastaan huolimatta oppinutta sivistyneistöä. Kansankirjallisuuden suosio perustui paljolti siihen, että kirjailijat itse olivat osa kansaa, sen todellisia eläjiä ja kokijoita. Omakohtaisuus yhdistettiin teosten totuudellisuuteen. Teosten arvo lepäsi kirjallisten ansioiden sijaan historiallisessa ja sosiaalisessa todenmukaisuudessa. Teokset toimivat paitsi samastumiskohteina kansanihmiselle myös valottivat kansan arkielämää sivistyneistölukijalle, jolle kansan tunne- ja arvomaailma sekä kokemuspohja olivat edelleen vieraita. Kansankirjailijat toivatkin runebergiläisen, romanttisen kansankuvauksen rinnalle todellisemman, elämänmakuisemman kuvan. Lassila problematisoi kirjassaan kiinnostavasti kansan käsitettä, mutta käsite sivistyneistö tuntuu polkevan paikoillaan ikään kuin se olisi ollut jokin vakiintunut, kiinteä ryhmä. Myös tätä käsitettä olisi voinut uudelleen määritellä.

Lähemmin analysoiden Lassila tarkastelee jo vakiintuneen aseman saaneita kansankirjoittajia. Pietari Päivärinta, Kauppi-Heikki, Heikki Meriläinen ja Santeri Alkio on valittu kirjaan heidän erilaisen kirjailijakuvan vuoksi, vaikkakaan Lassila ei valintaansa liiemmin perustele. Kaikki edustavat poikkeuksellisen vahvaa halua kirjoittaa ja vaikuttaa yhteiskuntaan. 'Syvät rivit' kirjan otsikossa viittaa samannimiseen antologiaan vuodelta 1890, johon kustantaja Werner Söderström kokosi joukon kansankirjailijoita. Lassilan *Syvistä riveistä* konnotoi fennomaanien määrittelemään anonyymiin kansanjoukkoon, jonka perukoilta yksi kirjailijayksilö ponnistaa kohti sivistystä. Syvistä riveistä ponnistetaan, mutta kuinka syväälle Lassila pääsee? Ovatko hänen valitsemansa kirjailijat, jotka kaikki sisältyvät myös varhaiseen antologiaan, esimerkkitapauksia epämääräisestä syvien rivien massasta?

Kansankirjailija toimi usein välittäjänä sivistyneistön ja kansan välissä. Kauppi-Heikille kansankirjailijan asema, puutteellinen koulutustaso ja oman kirjailijuuden rajallisuus aiheutti myös tuskaa. Hän pohti avoimesti kirjoituksissaan, mitä kansanihmisille merkitsi siirtyminen suullisesta

kulttuurista kirjallisen pariin ja mitkä olivat todelliset syyt siihen, että sivistyneistö oli ajanut kansankirjailijoiden etuja. Kauppi-Heikkiä radikaalimpi oli Santeri Alkio, jolle kansan ja herrasväen välinen ero oli sosiaalinen ja poliittinen kysymys.

SYVIEN RIVIEN LUKIJAT

Luettavuus ja suppeaa akateemista joukkoa laajempi lukijakunta tuntuvat olleen kirjoittajan mielessä, sillä teksti on sujuvan helppolukuista, siellä ei viljellä koukeroisia sivistyssanoja tai teoreettisia termejä ja viitteet on lisätty kirjan loppuun, jos joku niitä haluaa lähemmin tarkastella. Tekstissä ei myöskään ole käytetty juuri minkäänlaisia korostuksia, mikä hieman häiritse lukijaa. Ainakin kirjallisten teosten nimet olisi voinut laittaa lainauksiin tai kursivoida. Lassila on lukenut monipuolisesti aikalaiskirjoituksia ja siteeraakin niitä tiuhaan. Lönnrotin kirjoitusten poissaolo ihmetytti, sillä Lönnrot jos kuka kirjoitti runsaasti kansasta ja sen elämästä ja olemuksesta sekä ennen kaikkea kansankirjailijoiden edeltäjästä, kalevalamittaa käyttävistä ”rahvaanrunoniekkoista”.

Lassilan teosta on hyvä lukea muiden kansankirjoittajista kirjoitettujen artikkelien ja teosten rinnalla. Se vetää laajoja linjoja aiheeseen, kun taas esimerkiksi edellä mainitussa SKS:n tutkimusverkostossa ja sen julkaisuissa on tarkoituksena nostaa esiin pienempiä tarinoita, unohduksiin jääneitä kirjailijoita. Kirjassa on mukavan kevyt, esseemäinen tyyli. Luettuani kirjan jäin kuitenkin kaipaamaan jotain, erityistä – terävyyttä? Tästä huolimatta teos on tarpeellinen kokonaiskuva ja aatehistoriallinen linjanveto kansankirjailijoista, joista aikaisempi laajempi tutkimus on tehty yli 50 vuotta sitten.

KIRJALLISUUS

KAURANEN, KAISA (toim.) 2009: Kansanmiesten päiväkirjoja 1830-luvulta 1930-luvulle. Helsinki: SKS.

KURKI, TUULIKKI 2002: Heikki Meriläinen ja keskusteluja kansanperinteestä. Helsinki: SKS.

LASSILA, PERTTI 2000: Runoilija ja rumpali. Luonnon, ihmisen ja isänmään suhteista suomalaisen kirjallisuuden romanttisessa perinteessä. Helsinki: SKS.

– 2003: Ihanteiden isänmaa. Julius Krohnin romanttinen fennomania ja kirjallisuus. Helsinki: Yliopistopaino.

LAURILA, VIHTORI 1956: Suomen rahvaan runoniekat sääty-yhteiskunnan aikana. 1 osa. Yleiset näkökohdat. Helsinki: SKS.

MAKKONEN, ANNA (toim.) 2002: Karheita kertomuksia. Itseoppineiden elämäkertoja 1800-luvun Suomesta. Helsinki: SKS.

STARK, LAURA 2006: Kansallinen herääminen ja sosiaalinen nousu maaseudulla. Tuskaa ja toivoa varhaisissa omaelämäkertoissa (suom. Kati Mikkola). – Helsti, Hilikka & Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.), Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960. Helsinki: SKS.

Filosofian maisteri Niina Hämäläinen on folkloristiikan jatko-opiskelija Turun yliopistosta.